

Milan HRDLIČKA
Praha

Jak se počítá od jedné do tří?

Tato zdánlivě banální otázka může přinést, jak následně uvidíme, až překvapující počet řešení a může rovněž naznačit některé podstatné skutečnosti, které mají své nezanedbatelné dopady na užívání číslovek v současné češtině.

Na jednom vysokoškolském bohemistickém pracovišti v České republice jsem oborové češtináře před nedávném vyzval, aby napsali na papír způsob svého počítání od jedné do tří. Této na první pohled možná netradiční výzkumné sondy se ochotně

zúčastnilo 63 respondentů, přesněji řečeno 58 posluchaček a 5 posluchačů bohemistiky.

Ptáte se, jaké jsou výsledky daného šetření? Prosím, tady jsou.

Dvacet devět dotázaných (to znamená cca 46%) zvolilo z mého pohledu nejméně očekávanou „smíšenou“ metodu, a sice **jedna – dva – tři**. Kombinuje se v ní, jak je zřejmé, užití číslovky základní nejprve v rodě ženském (*jedna*) a poté v rodě mužském (*dva*). Nakonec se objevuje neproblémová bezrodá číslovka *tři*.

Dvacet jedna účastníků ankety (tj. asi 33% z celkového počtu oslovených) uvedlo mnou předpokládanou „kongruentní“ homogenní verzi **jedna – dvě – tři**: obě rodové základní číslovky (tedy *jedna*, *dvě*) mají podobu feminin.

Už nyní je možné konstatovat, že padesát studentů a studentek bohemistiky, čili téměř 80% českých rodilých mluvčích, v dotazníku uvedlo základní číslovku rodu ženského: **jedna**. Tato skutečnost má podle našeho soudu klíčový význam (srov. dále).

Jak vypadají zbylá řešení?

Pouze sedm oslovených (čili přibližně 11%) zmínilo tvary **jeden – dva – tři** (obě základní rodové číslovky jsou mužského rodu). Poznávám, že jsem vzhledem k příliš nízkému počtu dotázaných posluchačů (pouhých pět) nesledoval, zda může hrát významnější roli pohlaví respondenta (tedy kupř. skutečnost, jestli mají muži tendenci užívat spíše základní číslovku rodu mužského); případný vliv zmíněného faktoru bych však nepřeceňoval.

Konečně šest oborových bohemistů (zhruba 10% ze vzorku dotázaných) optovalo pro mnou nejméně očekávanou a dnes již poměrně výrazně ustupující alternativu **raz – dva – tři**.

Jakým způsobem volbu a nápadnou převahu základní číslovky rodu ženského (*jedna*) uspokojivě vysvětlit?

Domnívám se, že výrazně dominující podoba tvarů rodu ženského souvisí se skutečností, že má mluvčí patrně na mysli pojem „celá“ (jednotka). Tuto domněnku podle mého mínění podporují dva průkazné případy:

- a) ustálené a jednotné čtení desetinných čísel, viz např. $0,26 = \text{nula celá}$ (nikoliv „celý“), event. *žádná celá dvacet šest (setin)*; $1,04 = \text{jedna celá nula čtyři}$ apod.;
- b) způsob počítání v současné češtině, srov. třeba $1 + 1 = 2$: *jedna a jedna jsou dvě*.

Oblast numerálií je z bohemistického i z lingvodidaktického hlediska velmi zajímavá a jsem si jist, že nám její bližší zkoumání přinese ještě další zajímavé poznatky.